

FÖLDTAN, DOMBORZAT, TALAJOK

2.2. Domborzattípusok

Az Eger-Bükkalja kötetünkben is szereplő mintaterületének pontos lehatárolása – részben az adatszolgáltatás, adatfeldolgozás, s az egyéb kutatási célok következtében – a települések közigazgatási határai alapján történt meg, így az több kistáj egyes részeit is magába foglalja. A beosztásnál *Marosi Sándor és Somogyi Sándor* Magyarország kistájainak katasztere c. kiadványának rendszerét vettük alapul (1990). A terület legnagyobb része a Bükk középtájhoz tartozik (2.2. ábra).

Az ÉK-i peremet a Bükk-fennsík magasabb, háttas típusú középhegységi része jelenti, melynek a területen belüli legmagasabb pontja a 937 méter magas Tar-kő, a „bükki kövek” egyik impozáns tagja. Ettől D-i irányban a Déli-Bükk nyugati része foglal el jelentős területet, mely háttas típusú középhegység változatos formakincse litológiai és genetikai okokra vezethető vissza. Szarvaskő környéki része É-D irányú völgyekkel erősen felszabdalt, nagy vízfolyás-sűrűségű és relieftű terület. A Tárkányi-medencét körbeölelő, valamint a Hór-völgy környéki részei már kevésbé tagoltak. A hegység fő tömegéből messze előrenyúlik DNy felé a Vár-hegy – Nagy-Eged vonulata, mely utóbbi Eger jellegzetes tájképi eleme.

A Déli-Bükkbe ékelődik a Tárkányi-medence, egy 180-320 m közötti tengerszint fölötti magasságú félmedence, mely szerkezeti szempontból medencedombság, a Bükk hegyláb felszínéneként értelmezhető.

A kutatási terület legnagyobb részét az Eger-Bükkalja foglalja el, mely szinte – Tard környékének kivételével – teljes egészében a mintaterületen belül helyezkedik el. Az átlagosan 126-420 m tengerszint feletti magasságú dombvidék a Bükk hegyláb felszíne, melyet zömmel É-D-i irányú fővölgyek szabdalnak fel (Dobos, 2006). A völgsűrűség É-on és Ny-on 5 km/km², D-en és DK-en 1-2 km/km². A dombhátak szélesek, laposak, É-ről D felé fokozatosan alacsonyodnak (400 m-ről 150 m-re). Völgyei lankás oldalúak, jó lehetőséget teremtve az intenzív hasznosításra

GEOLOGY, LANDSCAPE, SOILS

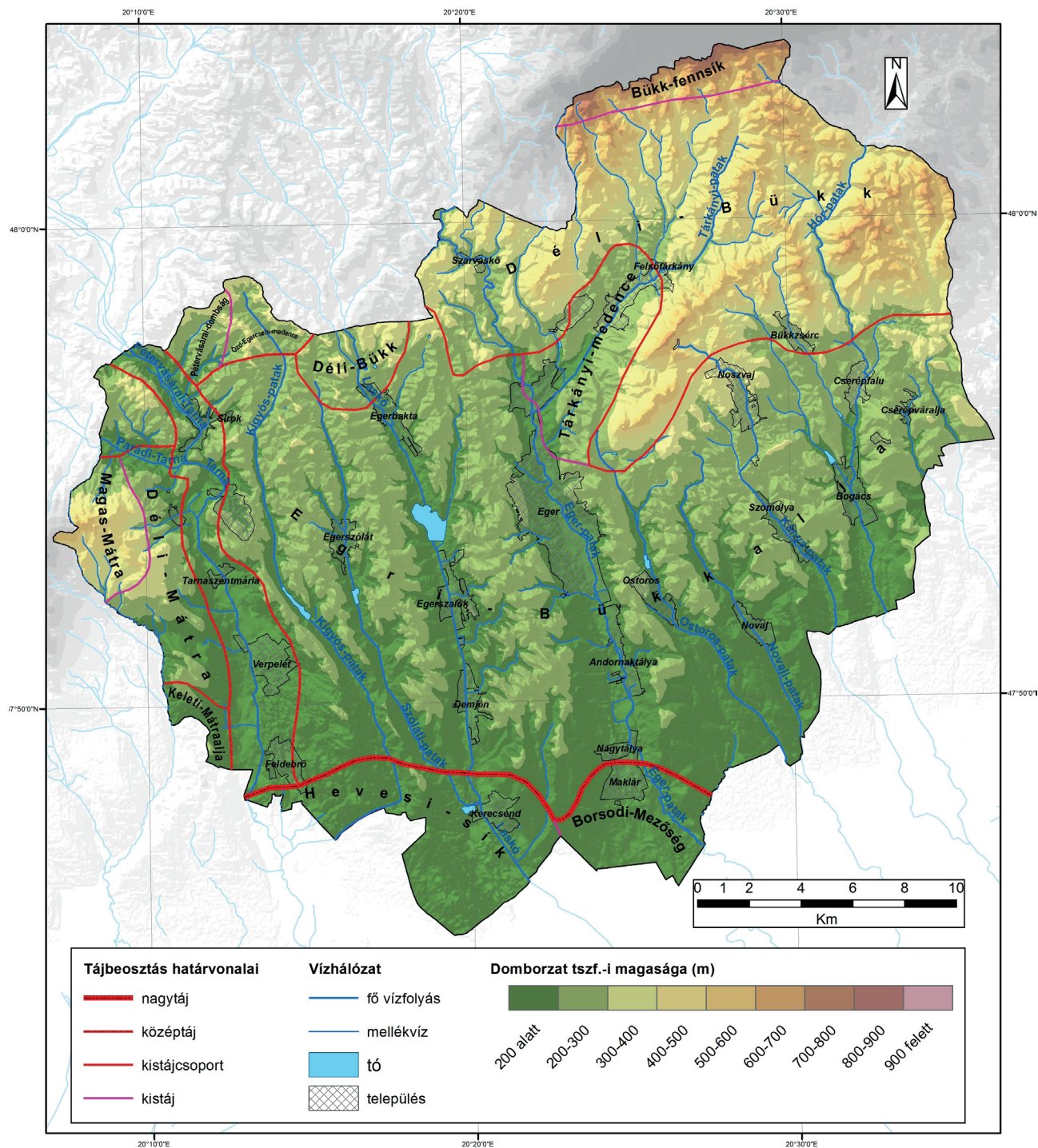
2.2. Relief types

The exact impoundment of the region of the Eger Bükkalja, subject of our book, - partly due to data supply, data processing and other research purposes – is based on the administrative borders of the settlements, and thus includes several parts of other microregions. During the division we based our work on the system in the publication “Inventory of the microregions of Hungary” edited by *S. Marosi and S. Somogyi* (1990) reissued in edition by *Z. Dövényi* (Figure 2.2.).

The major part of the area belongs to the central region of the Bükk Mts. The North-Eastern verge is the High Plateau of the Bükk Mts., where the highest point within the region, the 937 metre high Tar-kő is found. To the South of this point, the western part of the South-Bükk Mts. takes up a significant area; the various shapes of its mountain range are of lithologic and genetic origin. The area around Szarvaskő is dissected by a high density of N-S valleys. The areas surrounding the Tárkány Basin and near the Hór-valley are less dissected. The range of the Castle Hill and Nagy-Eged Hill at the southwestern edge of the Bükk Mts. is a significant landmark of Eger.

The Tárkány Basin is wedged into the South-Bükk Mts., in fact, a half basin at 180-320 m elevations above sea-level, genetically of “basin hills” type and part of the foothills of the Bükk Mts.

The main Eger Bükkalja is nearly entirely – apart from the area around Tard – located within the studied region. The hills with an average height of 126-420 m above sea-level may be regarded as the surface of the foothills of the Bükk Mts. dissected by N-S main valleys (Dobos, 2006). The density of the valleys in the North and the West is 5 km/km², in the South and Southeast 1-2 km/km². Hilltops are wide and flat, descending from the North to the South (from 400 m to 150 m). The valleys have gentle slopes, offering good opportunities for intense utilization (the traditional vineyards of the Eger Wine Region and built-up areas of settlements). The Pleistocene fluvial ter-

2.2. ábra. A térség kistáj-határai Marosi és Somogyi (1990) katasztere alapján (szerk.: Utasi Zoltán)

Figure 2.2. The boundaries of microregions inside of the Eger Region based on publication of Marosi and Somogyi (1990) (by Zoltán Utasi)

(Egri Borvidék hagyományos szőlőültetvényei, települések beépített részei). A nagyobb völgyek teraszai jó megtartásúak. Egerben a történelmi belvárost keresztezve három szint rajzolódik ki látványosan: a legfelsőt Ny-on a 25-ös út (pl. Agria Park), K-en a Vár jelöli ki, ez alatt található azon, régebben árvízmentes terület, melyen a város impozáns épületei állnak (Ny-on a Főszékesegyház, színház, K-en a Dobó utca, Almagyar utca épületei), a legalacsonyabban fekvő, a középkor-

races of the major valleys are characteristics. In Eger, crossing the historical downtown, three levels can be seen clearly: the uppermost in the West marked by road no 25 and the Castle in the East, below there is the formerly flood-free area that accommodates the composed buildings of the town (W. the main Cathedral, the theatre, E. Dobó Street, the buildings of the Almagyar Street), the lowest, in the middle ages marshy area could only be developed after stream regu-

ban még mocsaras terület csak a vízrendezések után vált beépíthetővé, ma a város központi terület, utcáit adja (Széchenyi utca, Dobó tér).

A Bükk és a Mátra közötti természetes határ a Tarna-völgy, melynek déli része tartozik a mintaterülethez. Az É-D-i futású, 129-210 m tszf.-i magasságú teraszos folyóvölgy az Északi-középhegység vonulatát áttörő, Sirok-Tarnaszentmária közötti szakaszán erősen elkeskenyedik, majd D felé kiszélesedve a fokozatosan lealacsonyodó szegélyező dombsági területekkel együtt beleolvad az Alföld síkjába.

A terület nyugati részét a Mátra kistájainak keleti peremi részei alkotják. A táj központja a Magas-Mátra, mely K-Ny csapásirányú, DK-i lejtésű gerince 210 m tszf.-i magasságról folyamatosan emelkedik Ny felé, s már a mintaterületen kívül éri el legnagyobb magasságát (Kékes). A Déli-Mátra a központi rész déli előterét adó alacsony középhegységi területét Ny-ÉNy – K-DK irányú rövid völgyek szabdalják fel. Délről ehhez kapcsolódik a Keleti-Mátraalja: a D felé lejtő, 109-360 m tszf.-i magasságú hegységelőtéri dombság a Mátra tagolt hegyláb felszíne. A Magas-Mátrához északi irányban kapcsolódik a Parád-Recski-medence, mely 217-368 m tszf.-i magasságú medencedombság markánsan elkülönülő tagja, a Darnó-hegy révén nyúlik be a területbe.

Az ÉNy-i szegletben az Észak-Magyarországi-medencék két tagja érinti a térséget. Az Ózd-Egercsehi-medence medencedombságának nagyobb átlagmagasságú (200-400 m tszf.), erősebben tagolt része tartozik ide. A Pétervárái-dombság, mely Vajdavár-vidék néven is ismert, nevében dombsági, valójában inkább alacsony középhegységi kistáj ezen déli része átlagosan 150-400 m tszf.-i magasságú, a Tarna-völgy nyugati peremét alkotja; tetőszintje hegyláb felszínként értelmezhető.

Délről az Alföld peremét alkotó, Észak-Alföldi-hordalékkúpsíkság két kistája nyúlik be: a Hevesi-sík és a Borsodi-Mezőség, melyeket a helységekből lefutó folyók töltöttek fel. A mintaterület itt éri el legalacsonyabb pontját 116 m tszf.-i magasságban.

lation, and today the central squares and streets of the town (Széchenyi Street, Dobó Square) are found here.

The natural boundary between the Bükk and the Mátra Mountains is the Tarna Valley, the southern part of which belongs to the region. This N-S running terraced river valley at a height of 129-210 m above sea-level narrows in the section between Sirok and Tarnaszentmária, where it cuts through the North Hungarian Mountains, widening towards the South and, along with the gradually lowering hills, blends into the plains of the Great Hungarian Plain.

The western part of the area is made up by the eastern edges of micro-regions of the Mátra Mts. The centre of the area is the High-Mátra (Magas-Mátra), that runs E-W and its crest descending to the SE, rises continuously from the height of 210 m above sea-level towards to West until, already outside the sample region, it reaches its highest point (Kékes). The low mountain region of the South-Mátra (Déli-Mátra) that creates the southern foreground of the central part, is dissected by short valleys running W-NW – E-SE. From the South the Eastern-Mátraalja (Keleti-Mátraalja) joins to it: the hills aproning the mountains descending to the South with a height of 109-360 m above sea-level is the dissected surface of the Mátra foothills. Connected from the North to the High-Mátra is the Parád-Recsk Basin that is a profoundly separated from the basin hills at 217-368 m above sea-level and reaches into the region through the Darnó Hill.

In the NW corner two members of the North Hungarian basins belong to the region. The heavier dissected part of the basin hills of the Ózd-Egercsehi Basin with higher average elevation (200-400 m above sea-level) belongs here. The Pétervárási Hills, also known as Vajdavár region, are rather low mountains: In its southern part the microregion has an average height of 150-400 m above sea-level and forms the western edge to the Tarna valley.

From the South the two macroregions of the North-Plain alluvial plains forming the verge of the Great Hungarian Plain extend into the study area: the Heves Plain and the Borsod Mezőség created by the rivers running down from the mountains. This is where the region reaches its lowest point at the height of 116 m above sea-level.